CULTURA CATACOMBELOR ȘI CONTACTELE EI ÎN PARTEA DE VEST A AREALULUI

G. N. TOŠČEV (Zaporož'e)

Studierea complexelor culturilor stepice din epoca bronzului în zona de vest a arealului lor s-a desfăşurat, din diferite motive, într-un ritm lent. În mare măsură, aceasta se referă la complexele specifice culturii Catacombelor.

Întreaga istorie de studiere şi de aprofundare a cunoaşterii acestor materiale din zona de la nord-vest de Marea Neagră poate fi împărţită în trei etape. Etapa cea mai veche include prima jumătate a secolului XX, când numărul mic al complexelor cunoscute dădea naştere la diferite teorii, în care un loc aparte se acorda triburilor culturii Catacombelor. În prezent, aceste lucrări (A. Ja. Brjusov, T. B. Popova şi alţii) prezintă, în multe privinţe, un interes istoriografic. Etapa următoare corespunde deceniului 6 când materialele noi au permis formularea problemei despre deplasarea purtătorilor acestei culturi până la Nistru. Etapa finală a început de la limita anilor '70-'80 şi corespunde cu dezvoltarea deosebită a arheologiei curganelor.

Studierea multor raioane din sud-vestul Ukrainei şi Moldovei a permis atât stabilirea graniţei acestei culturi în zona din dreapta Prutului şi în câmpia Dunării (fig. 1.1), cât şi definirea complexelor cunoscute (V. A. Safronov, G. N. Toščev, I. T. Černjakov, V. A. Dergacev). Deceniul final al secolului nostru este caracterizat prin scăderea deosebită a săpăturilor, prin descoperiri izolate ale culturii Catacombelor şi completează doar în parte materialele cunoscute (fig. 1.2).

În anii următori nu este exclusă strângerea unor noi date pe teritoriul României şi descoperirea unor complexe aparţinând acestei culturi în zona de nord-est a Bulgariei.

Pe baza datelor din 1998, la vest de zona Bugului, se cunosc 113 puncte, reprezentate prin descoperiri funerare sau izolate ale culturii Catacombelor. Aşezări şi reşedinţe de vară se cunosc în special în ţinuturile joase din preajma Bugului sudic. Mai la vest, ele apar la Tiligul (Nikitin, 1991). Doar un punct este cunoscut în zona aflată la nord-vest de Marea Neagră, lângă limanul Kujal'nick, unde, în stratul superior al cunoscutei aşezări Usatovo, în componenţa ceramicii din perioade diferite, sunt circa 30 de fragmente de aspect catacombe (Toščev, 1991, p. 87-88).

Izvorul de bază pentru caracterizarea complexelor catacombelor din regiunea amintită îl reprezintă mormintele (424), din care 15% ne sunt cunoscute numai pe baza lucrărilor cu caracter informativ, dar nu sunt avute în vedere din punct de vedere statistic.

Mormintele culturii Catacombelor au fost descoperite în curgane, aflate pe platouri, pe locuri delimitate de ape, pe malurile văilor, râurilor şi limanurilor. Se cunosc, de asemenea, cazuri când ele se află pe înălţimi naturale (Dănceni) sau pe *tell*-uri gumelniţene (Lişcoteanca) corespunzătoare unor ridicături foarte mari. Materialele cunoscute constituie dovada încetării treptate a înălţării curganelor. Numărul principalelor movile este neînsemnat, numai 8 cazuri: Semenovka c. 9; Borisovka c. 2; Višnevoe c. 57; Gura Bâcului c. 1; Divizia c. 19 şi altele. Numai în unele cazuri izolate au catacombe. În rest, sunt înmormântaţi în gropi de formă ovală.

Celelalte morminte se dovedesc a fi secundare, în movile din perioada precedentă, şi numai într-un caz în curgan cu un mormânt aparţinând unei singure culturi, la Gura Bâcului. Ele sunt izolate sau făceau parte din componenţa unor necropole. În acestea din urmă, catacombele sunt menţionate în movile izolate.

Adaosuri de pământ deasupra acestor morminte secundare sunt menţionate în cazuri izolate. În mai mult de 50 de cazuri, în movile s-a găsit câte un mormânt, mai ales în partea sudică. O situaţie apropiată se constată şi în cazul existenţei a două şi mai multe (până la 5) morminte. Se cunosc movile cu 6 (Taraclia II, c.1; Svetlyj, c. 1), 7 (curganul de la Odessa) şi 8 (Starye Beljary) morminte. Necropole mai mari sunt rare: Primorskoe, c. 1 (11), Višnevoe c. 17 (20), Purcari, c. 1, "Zaharkina moghila" de lângă satul Liman (10). În aceste movile mari, majoritatea

catacombelor se aflau în partea sudică a curganului. Datele obținute pe baza planigrafiei arată că atunci când se făcea înmormântarea era preferată partea sudică și în măsură mai mică cea estică. Regula sigură în privința situării mormintelor dovedește existența unor semne exterioare fixate în dreptul gropilor de acces.

Construcțiile funerare ale mormintelor secundare sunt reprezentate prin catacombe, mai rar prin gropi simple (6%); acestea din urmă se găseau mai des în mantaua movilei, rar erau acoperite cu lespezi de piatră. Catacombele se amenajau cu încăperea către centru. Toate elementele constructive s-au constatat la 153 de catacombe (43%), gropile de acces în plan au formă rotundă sau ovală, mai rar au unghiuri, fiind deci rectangulare sau pătrate. Diametrul coridoarelor de acces nu depășește 1,5 m. Acestea sunt adâncite cu baza în solul viu. Pe fundul lor sau în umplutură se găseau, uneori, omoplați de la animale mari, ceramică (vase sau fragmente), cărbuni de lemn. Groapa de acces era legată direct sau prin dromos cu camera, către care ducea o deschidere de formă rotundă sau segmentată. În cazuri singulare groapa de acces era amenajată direct deasupra camerei (fig. 1.3).

În 30 de catacombe se constată acoperirea intrării cu lespezi de piatră, foarte rar se foloseau bârne de lemn sau "dopuri" (astupători) din lut. Pentru 34% din toate mormintele cunoscute s-a constatat existența unor trepte late de 15-30 cm și înalte de 20-80 cm. Sunt cazuri rare când au câte două sau mai multe trepte, precum și existența unor cotituri în groapa de acces (fig. 1.3).

Camerele funerare sunt, de obicei, ovale, mai rar în formă de seminte. Sunt rare camerele cu o altă configurație. Camerele de formă ovală au lungimea de 1,8-2,6 m, lărgimea de 1,2-1,8 m și înălțimea bolții până la 1,2 m. Catacombele pentru copii sunt apreciabil mai mici.

Existența unor construcții suplimentare este menționată doar în două cazuri. Într-unul din mormintele de lângă satul Trapovka nișa pentru vase se afla în peretele gropii de acces, iar în catacomba de la Semenovsk era scobită în peretele camerei.

Din 342 morminte, 304 sunt individuale. Sunt cunoscute morminte perechi, altele cu câte 3 (6) și 4 schelete (2). De asemenea, morminte cu înmormântări suplimentare și reînmormântări, cenotafe. Într-o serie de catacombe nu s-a putut stabili tipul.

Aceasta este, în ansamblu, caracteristica complexelor funerare ale culturii Catacombelor din partea de vest a arealului lor.

Poziția scheletului permite definirea a trei grupe rituale. Prima, cea mai numeroasă, o formează catacombele cu scheletele întinse pe spate (228) - 64%; a doua cu scheletele chircite pe spate (60) și a treia cu scheletele chircite pe o parte (14) mai puțin de 4%. Alte poziții - pe spate dar cu răsucire pe o parte și invers; culcat întins pe o parte; întins cu fața în jos sunt foarte rare. În unele cazuri, poziția nu a putut fi precizată.

Prima grupă este reprezentată prin mormintele principale și cele secundare (catacombe, gropi simple). În mormânt, decedații se aflau pe mijlocul sau la peretele mai depărtat de intrare, cu fața în sus sau răsuciți spre intrarea în camere. În privința poziției mâinilor se definesc 6 situații. De obicei, ele sunt întinse de-a lungul corpului. Mai rar, unul este întins și altul îndoit și ușor mai depărtat. Picioarele, de obicei, sunt întinse. În cazuri rare, unul era îndoit. Așezarea celui mort în cameră, în funcție de mișcarea acelor ceasului, a influențat de regulă orientarea. În mare, se constată predominarea vestului - cu oarecare variabilitate.

Numărul mormintelor din prima grupă crește dacă le adăugăm pe cele din aceeași vreme, perechi și colective, cu înmormântări ulterioare din care cele inițiale erau întinse pe spate, a cenotafelor, avându-se în vedere și alte amănunte constructive și de inventar (fig. 2,1-17).

Inventar funerar s-a găsit în 52% din morminte. El este reprezentat prin ceramică având forme și proporții diferite (142 exemplare și 13 fragmente), prin vase de lemn (4 exemplare). De obicei, într-un mormânt se găsea câte un vas, dar în 6 catacombe erau câte 2 vase, iar în 2 - câte 3 piese. Între vasele ceramice sunt amfore, cupe cu fund neted sau oval, castroane, vase prelungi sau scunde, diferite variante de borcane și vase rare cu alte forme (fig. 2/7-8, 13, 15; 3/1-22; 4/9-10, 16).

Seria obiectelor de os este reprezentată prin unelte (4/19; 6/9) și prin podoabe (fig. 2/9). În 18 morminte, colecția pieselor de silex este reprezentată prin arme (2/2-3; 4/31, 29-34) și unelte (fig. 4/15, 22-24). Piesele din piatră se caracterizează prin unelte de producție și prin arme (fig. 2/4, 16; 4/2-3, 8, 12-14, 17-18, 20-21, 26-33). Obiectele de bronz s-au găsit destul de rar; includ unelte și podoabe (fig. 2/10; 4/4, 27-28). Dintre cele mai bogate morminte în privința inventarului pot fi considerate cele de la Nikol'skoe (fig. 4/11-24), Tiraspol (fig. 4/1-10) și de la Ursoaia.

Ofrandă ca hrană s-a găsit în 30 de morminte. Într-un caz - curganul de la Glinoe (Jarovoj, Četverikov,

1996) - s-a remarcat o descoperire unicat pentru întregul areal al culturii Catacombelor: îngroparea unui cal (fig. 2/11-12). În alte 3 s-au găsit schelete de oaie/capră.

Ocrul cu care se presăra mortul şi porţiuni din fundul gropii se menţionează în 37% din morminte. Mult mai rar s-a găsit sub forma unor bucăţele. În majoritatea catacombelor se întindea o ţesătură pe fundul gropii şi, destul de rar, cărbuni de lemn.

Completează numărul mormintelor din această grupă mormintele pereche şi mormintele triple. În unele morminte, scheletele zăceau în poziţie identică. Într-o serie de alte morminte (cu înmormântări ulterioare) scheletul prim era întins pe spate, iar cel secundar era în altă poziţie. Mormintele cu reînmormântări sau cu scheletele răvăşite, în majoritate având-se în vedere caracteristicile constructive, fac parte tot din această grupă, la fel ca şi cenotafele.

Înmormîntările din cea de a II-a grupă sunt reprezentate printr-un număr redus. Construcţia catacombelor, repartizarea lor în movilă şi orientarea în multe privinţe corespund cu grupa descrisă mai sus. Singura deosebire este aşezarea picioarelor într-o parte sau în romb. Se poate presupune că, într-o serie de cazuri, cei îngropaţi erau aşezaţi cu picioarele îndoite, cu genunchii în sus.

Din această grupă fac parte şi mormintele cu poziţia scheletului pe spate- partea stângă (4) sau spate - partea dreaptă (3). În cadrul inventarului predomină ceramica, reprezentată prin vase înalte sau scunde, prin borcane de diferite mărimi şi altele, care în întregime corespund cu ceramica din grupa I-a. Descoperiri rare caracterizează uneltele de silex, piatră şi os (fig. 4/26-34). Sunt şi resturi izolate de ofrande de hrană, iar ocrul este reprezentat în 45% din morminte. Mult mai des se observă urme de rogojină.

Mai puţin numeroasă este cea de a III-a grupă funerară, care este compusă numai din 14 morminte (din care 10 pe partea dreaptă şi 3 pe cea stângă). Construcţia catacombelor este variată. S-a remarcat combinarea dintre diferite forme de gropi de intrare şi camere. Inventarul este destul de variat, constituit din ceramică având forme diferite, piese izolate din silex, piatră, os şi bronz (fig. 5/2, 4, 5, 6, 9, 11). Jumătate din numărul acestor schelete erau presărate cu ocru şi prezentau rogojini. Astfel, complexele cu catacombe din partea de vest a vastului areal sunt reprezentate prin toate grupurile de ritual, cunoscute şi la est de Bug.

Se cuvine să subliniem că mormintele acestor trei grupe se găsesc adesea în componenţa unei necropole sau a unei movile (Višnevoe, curganul Odessa, Gura Bâcului).

Observaţii cunoscute cu privire la situaţii stratigrafice dovedesc că mormintele cu catacombe urmează în timp după cele Jamnaja târzii şi preced pe cele ale Culturii ceramicii cu multe brâie (KMK). Asemenea observaţii s-au făcut pentru întreaga zonă avută în vedere, în curganele de la Holmskoe - 2/17, 24, 2/14, 26 (nr. 42 pe hartă); Purcari - 1/34, 35 (nr. 59); Răscăieţii Noi - 1/11, 12 (nr. 60); Višnevoe - 17/15, 33 (nr. 32); Želtyj Jar - 7/2a, 2b (nr. 29); Roşcani - 1/12, 15 (nr. 71; Jaroslavka, 1/6,19 (nr. 27); Bălăbăneşti - 1/24, 26 (nr. 78) ş. a. În asemenea cazuri (mai mult de zece), s-a observat o stratigrafie clară, când mormintele din grupa I-a funerară (foarte rar din a doua) au tăiat sau au deranjat mormintele Jamnaja târzii. Se pare că este dovedit un caz în care situaţia este inversă: un mormânt Jamnaja (nr. 14) din curganul 4 de la Roşcani a tăiat catacomba 18 (fig. 6, 1, 14). Observaţii stratigrafice clare referitoare la mormintele puţin numeroase din grupa a III-a funerară încă nu se cunosc.

Materialele disponibile indică faptul că nu este vorba de o schimbare a unei culturi în alta, ci de coexistenţa lor teritorială într-o anumită perioadă. Seria tuturor celor trei grupe de catacombe conţine vase de aspect Jamnaja târzii (Višnevoe, 17/31; Jaski, 5/12; Tiraspol, 83, m. 1 ş. a.). S-a remarcat şi o situaţie inversă (Vetčinikova, 1989, p. 101-102). În ansamblu, în mormintele celor două culturi analizate s-au găsit numeroase vase similare în privinţa formei. Un astfel de tip de vas specific pentru cele Jamnaja târzii, cum sunt unele borcane, s-au găsit şi în complexe timpurii ale culturii Catacombelor departe de zona unde sunt concentrate - în regiunea Niprului inferior (Toščev, 1987). În mormintele Jamnaja au fost găsite şi topoare şi vârfuri cu o adâncitură la bază. Acestea din urmă au fost găsite alături de schelet sau înfipte în oasele celor înmormântaţi. În morminte, până acum rare, din cele două culturi se constată acoperirea unor părţi izolate ale craniului cu lut şi ocru, care pot fi considerate ca analoage craniilor modelate: Kurči, 20/16 (Toščev, 1992); Jaski, 5/8,9,12 (Alexeeva, 1994).

Astfel, materialele avute în vedere, prin numărul lor, arată coexistenţa celor două culturi analizate în decursul unei anumite perioade, care se desfăşura în diferite forme. Pe baza datelor multor cercetători, o situaţie asemănătoare se constată şi pe alte teritorii.

Amintim că materialele celei de a III-a grupe rituale sunt documentate peste tot la vest de zona Bugului (nr. pe hartă: 3, 8, 13, 15, 27-28, 32, 36, 39, 55, 59, 63, 75, 95-98). Comparaţia cu complexele similare din zona Niprului constituie temeiul, având în vedere schemele cronologice existente, datării începutului pătrunderii (infiltrării) triburilor Katakombnaja timpurii în regiunea pe care o analizăm, la limita mileniilor III-II î. e. n. Acestei perioade îi putem atribui şi o parte din grupa a II-a rituală a catacombelor, al cărei număr, în general, este încă neînsemnat. Unele comunităţi mobile au ajuns şi pe malul drept al Prutului. Probabil, în această etapă, populaţia Jamnaja putea să se opună comunităţilor străine nu prea numeroase.

Se constată o creştere a datelor privind perioada târzie a catacombelor, din timpul aşa-numitelor complexe de tip Ingulsk din stratul nord-pontic (Toščev, 1986; Gei, 1989), ai căror purtători au atins un nivel deosebit de dezvoltare şi, după părerea lui S. J. Pustovalov, stadiul prestatal (Pustovalov, 1994). Acestei perioade, în zona nord-vest-pontică, îi sunt atribuite şi complexele, până acum izolate, din mormintele de la Semeonovsk - curganul 9 (fig. 2, 18-19) cu trăsături de aspect Mančisk şi din mormântul de la Trapovki (4/14).

În prezent, se delimitează un teritoriu apreciabil cu astfel de complexe. Ele sunt cunoscute din zona Donului în est, până la zona Doneckului şi Harkovului. Mai departe, graniţa trece puţin mai la sud de Kiev, de-a lungul liniei Čerkassy-Uman'- Moghilev Podolsk, incluzând şi zona din dreapta Prutului şi a Dunării inferioare (fig. 7). Caracteristic pentru această societate este existenţa unui număr substanţial, posibil întrucâtva mărit, al aşezărilor şi al sălaşelor de vară (Podneprov'e, Pobuž'e), a mormintelor elitelor, meşterilor de diferite specialităţi, al căruţaşilor, al unor centre de cult specifice şi al primelor pictografii (Otroščenko, Pustovalov, 1991; Pustovalov, 1994, 1996; Toščev, 1995). Complexele din regiunea studiată reprezintă o parte a acestei culturi în vest şi pot fi comparate cu cele răsăritene, dar, la rândul lor, au o serie de elemente specifice. Acestea din urmă se manifestă prin încetarea tradiţiei de a înălţa movile deasupra mormintelor celor decedaţi, prin lipsa totală a aşezărilor, prin morminte plane, morminte ale personalităţilor cu insignele autorităţii şi ale "vrăjitorilor", prin existenţa mormintelor foarte sărace cu atributele meşterilor ş. a. De asemenea, nu se cunosc descoperiri de căruţe, trăsuri, cranii modelate. Pe baza criteriilor la care s-a ajuns prin studierea materialelor din zona Niprului şi a zonei din preajma Mării de Azov, o astfel de populaţie, în ansamblul său, poate fi considerată ca fiind obişnuită (Pustovalov, 1992). Dacă în zona Niprului şi a Bugului se cunoaşte o cantitate suficientă de complexe de locuire, în schimb, mai la vest, amintim, se cunoaşte doar un singur punct nu prea expresiv - Usatovo IV. A explica această situaţie numai pe baza unor factori naturali şi de climă nu este posibil (Brujako, Karpov, Petrenko, 1991, p. 10-11). Este probabil că necesitatea includerii în sfera activităţilor a unor noi teritorii a fost provocată de factori naturali, gospodăreşti şi demografici. Se remarcă un proces, caracteristic pentru societăţi destul de dezvoltate, unde populaţia excedentară era împinsă spre periferie fiind nevoită să dăinuie pe terenurile ocupate de triburi străine, înlăturându-le. Sărăcia remarcată a populaţiei se explică astfel. Datele de care dispunem dovedesc o existenţă săracă a comunităţilor târzii Jamnaja şi a masivului principal al comunităţilor catacombelor târzii, înghesuirea unei părţi a primilor din cei amintiţi în zone greu accesibile, în anumite "microraioane". Pot fi considerate ca fiind astfel de "rezervaţii" zonele cunoscute până în prezent, aflate între Prut şi Cahul, zona dintre lacurile Cahul şi Ialpug din preajma Dunării (Toščev, 1992, p. 48). Însă, o masă apreciabilă a populaţiei Jamnaja târzie, ca urmare a unei infiltrări continue, a presiunii triburilor catacombelor, se deplasa spre vest şi sud-vest. Ocuparea de către triburile catacombelor a noilor teritorii în primul sfert al mileniului II î. e. n. trebuia să fie urmată, fără îndoială, de contacte de diferite feluri cu purtătorii altor culturi carpato-dunărene, nu numai cu cele Jamnaja târzii, precum şi cu cele din preajma Niprului mijlociu.

Au fost parţial sau deplin sincrone cu cultura Catacombelor cele post-şnurceramice, culturile Niprului mijlociu şi Edineţ, Schneckenberg - Glina III, Monteoru timpurie (fazele Năeni-Zănoaga, I C4), Tei timpuriu.

Analizând-o pe ultima dintre ele, ca o apariţie culturală independentă, mulţi cercetători remarcă influenţa sa asupra unui teritoriu destul de vast din zona de stepă. Aceasta sub forma unor descoperiri diverse, în primul rând a ceramicii, este documentată în multe complexe din zonă, din preajma Niprului (Pustovalov, Ilînskij, 1992, p. 145; Serdjukova, Jakubenko, 1993, p. 125-126; Serdjukova, 1994; Pustovalov, 1996, p. 209). Categorii deosebite de descoperiri, comparabile cu materialele culturii analizate, s-au găsit într-o serie de morminte din zona dintre Nistru şi Dunăre (fig. 8, 4, 9-11), Dzigovskij, Subbotin, 1997,

p. 188). Prin bogăţia lor, materialele avute în vedere dovedesc varietatea contactelor, ale căror caractere şi forme vor fi lămurite în viitor.

La analiza problemelor istoriei etnoculturale a Culturii cu ceramică şnurată şi epişnurată din bazinul Carpaţilor - din grupele Krakov şi Sandomir (Buhval'dek, 1987), Zlota (Buhval'dek, 1987), Stžižovskoj (Kasko, 1991, p. 250-251; Machnik, Gediga, Miskiewicz, Hensel, 1978, p. 79; Machnik, 1977, p. 103) aproape întotdeauna un loc anume este acordat purtătorilor culturii Catacombelor, deşi, adesea, aceasta din urmă era analizată în cadrul sistemului culturii Jamnaja sau la un loc cu cea a ceramicii Mnogovalikovaja.

Drept bază pentru comparaţie serveau multe elemente similare din inventarul ritului funerar. În complexele cunoscute de noi din cultura Catacombelor, în partea de vest a arealului, materialele dovedind un anumit tip de contacte sunt foarte puţine. Drept exemplu, putem aminti ceramica din mormântul nr. 10 din perioada catacombelor timpurii de lângă satul Corjeuţi din nordul Moldovei (Leviţki, Demcenko, 1994, p. 220, fig. 4, 11-12; 5, 8-9). O anumită influenţă a culturilor cu ceramică şnurată se constată, de asemenea, în descoperirile din catacombele de la Velikodolinskoe şi Svetloe (fig. 8, 5-6). Asemănarea se reflectă în forma vaselor, în sistemul de ornamentare şi în zonarea lor şi prin existenţa torţelor verticale. Într-unul din mormintele de la Cuconeştii Vechi, în anul 1974 a fost descoperită o brăţară cu un ornament şnurat. Prin descoperirile prezentate mai sus, seria materialelor care permit să presupunem contacte bilaterale se încheie. Nu este exclus ca multe elemente similare din cultura timpurie a catacombelor şi din culturile ceramicii şnurate să se explice prin comunitatea culturii spirituale, aşa după cum s-a încercat să se dovedească prin exemplul culturii Catacombelor şi al culturii Zlota (Sanžarov, 1990, p. 64-65).

Menţionăm că în zona de graniţă a silvostepei se constată o anumită concentrare a complexelor catacombelor timpurii - Corjeuţi (nr. 98 pe hartă), Bezeda (96), Teţcani (95), Cuconeştii Vechi (90), Medveža (97).

O analiză mai detaliată a acestei probleme este îngreunată de slaba studiere a antichităţilor tumulare aflate mai la nord de ţinuturile Ukrainei. Însă, materialele deja cunoscute indică pătrunderea şi ocuparea acestui teritoriu de către triburile catacombelor târzii, dovadă în acest sens fiind descoperirea din Podolia (Potupčik, 1993, 97-98).

Problema relaţiilor dintre populaţia stepei cu culturile din zona balcano-dunăreană a fost analizată adesea de către mulţi cercetători, având ca bază materialele culturii Jamnaja (cunoscutele studii ale lui Marija Gimbutas, N. Ja. Merpert, A. Häusler, I. T. Černjakov şi alţii), şi ale culturii ceramicii Mnogovalikovaja (S. S. Berezanskaja, V. A. Dergacev, E. N. Sava, E. E. Kuzmina, G. N. Toščev şi alţii).

În legătură cu tema analizată se cuvine să menţionăm următoarele :

Vreme îndelungată, în lucrările colegilor români, cultura Catacombelor era considerată ca unul din factorii importanţi care au influenţat, în chip diferit, evoluţia culturilor locale. Însă, descoperirile de tip catacombe erau studiate în ansamblu ca fiind antichităţi "ale unui popor de stepă" sau la un loc cu materialele uneia sau alteia dintre culturi (lucrările: N. Harţuche, Vl. Zirra, S. Morintz, A. Florescu ş. a.). Prelucrarea şi interpretarea atât a datelor vechi cât şi a celor noi privind săpăturile din curganele de pe teritoriul României (Comşa, 1985; 1987; 1989; 1995; Burtănescu, 1996; 1996a) au permis să se aducă unele lămuriri privind apartenenţa culturală a unei serii de antichităţi tumulare.

Pe baza datelor autorului (Toščev, 1991; 1997) şi ale lui Fl. Burtănescu (Burtănescu, 1996, 1996a), numărul movilelor cu complexe de tip catacombe, de pe malul drept al Prutului şi din zona de lângă Dunăre, este foarte mic. Ele se înşiră ca un lanţ în câmpia de la sud de dealuri, în zona coridorului de stepă tradiţional, adică în afara zonei locuite de către purtătorii culturii Monteoru din etapele timpurii.

Numărul mormintelor cu catacombe din aceste curgane nu depăşeşte douăzeci. Aici sunt reprezentate morminte rare din cea de-a II-a grupă rituală (Holboca, nr. 9). Predomină însă complexe cu un inventar nesemnificativ în ansamblu, caracterizând etapa finală a culturii Catacombelor. Cercetătorii (Florescu 1978, p. 112-114) legau de tradiţiile catacombelor cunoscutul mormânt de la Ghindeşti. În privinţa acestuia, s-a menţionat mai sus, că astfel de complexe trebuie analizate în sistemul relaţiilor Monteoru - cultura Mnogovalikovaja (Toščev, 1987, p. 85 - 86; Sava, 1992, p. 71). Cu trimitere la ultimul autor, la o astfel de concluzie au ajuns şi cercetătorii români (Motzoi-Chicideanu, 1995, p. 224-225; Motzoi-Chicideanu, Sandor-Chicideanu, 1994-1995, p. 32). Seria descoperirilor de caracter mobil (unele tipuri de topoare, vârfuri de silex, obiecte de bronz) de aspect stepic puteau ajunge în mediul purtătorilor culturii Monteoru şi pe căi indirecte. Anumite categorii de obiecte, un număr tot mai

mare de cercetători le leagă de răspândirea culturii Mnogovalikovaja (Motzoi-Chicideanu, 1995, p. 224; Lichardus, Vladar, 1996, p. 46). Mai curând, caracteristicile ornamentului şi forma neobişnuită a ceramicii din mormintele 1, 4 şi 11 de la Lişcoteanca, pot fi explicate, de asemenea, prin influenţa culturilor locale (fig. 8/1-2).

Descoperiri certe ale culturii Catacombelor se cunosc departe de limitele arealului ei. Amintim piesele publicate de P. Roman (Roman, 1992, p. 81) şi M. Brudiu (Brudiu, 1987, p. 13) a căror apariţie Schuster o leagă, pe bună dreptate, de regiunea de stepă (Schuster, 1995, p. 46). Menţionăm că aceasta din urmă a fost descoperită într-un mormânt Jamnaja târziu. Aici se cuvine să amintim că astfel de piese sunt necunoscute în complexele culturii Catacombelor din ţinuturile din nord-vestul Mării Negre.

Dacă avem în vedere faptul că obiecte de aspect carpato-dunărean se cunosc în complexele culturii Jamnaja în decursul tuturor etapelor ei de evoluţie din zona analizată, o cantitate apreciabilă a lor se constată în perioada târzie, ceea ce au menţionat adesea mulţi cercetători (N. Ja. Merpert, N. M. Šmaglij, I. T. Černjakov, V. A. Dergacev ş. a.). Chiar dacă avem în vedere disproporţia, în privinţa cantităţii, pentru complexele din zona Prutului şi Dunării din perioada târzie a culturii Jamnaja şi Catacombelor, atunci este evidentă nepotrivirea în timp.

E.V. Jarovoj presupunea că populaţia Jamnaja târzie a fost asimilată şi a fost supusă unei transformări culturale din partea culturii Catacombelor (Jarovoj, 1985, p. 115). La rândul său, V. A. Dergacev, presupunând coexistenţa la un loc a celor două culturi, indică posibilitatea asimilării populaţiei catacombelor de către triburile Jamnaja (Dergacev, 1986, p. 110). Într-o lucrare ulterioară, el a repetat concluzia aceasta, modificând-o în parte: populaţia puţin numeroasă a culturii Catacombelor a coexistat o perioadă scurtă cu cea a culturii Jamnaja şi drept rezultat s-a amestecat cu ea (Dergacev, 1994, p. 125). Părerea lui V. A. Dergacev despre scurta existenţă a purtătorilor culturii Catacombelor în această regiune, în stadiul apropiat al dispariţiei sale, în ansamblu este adoptată şi de elevii săi în diferite variante de lucrări (Manzura, Sava, 1994, p. 179; Manzura, Sava, Bogataja, 1995, p. 33-34). În varianta americană a acestei lucrări, datează această perioadă cu 23 secole î. e. n.

Datarea propusă nu este argumentată în suficientă măsură.

Astfel, problemele privind caracterul relaţiilor reciproce dintre cultura Catacombelor şi cultura Jamnaja târzie, destinul lor istoric, măsura în care au influenţat alte culturi sincrone, pe baza materialelor existente, sunt rezolvate în chip diferit.

Dezvoltând punctul de vedere expus mai demult (Toščev, 1991), noi presupunem că ocuparea teritoriului dintre Nistru şi Prut de către triburile culturii Catacombelor s-a produs treptat. Infiltrarea creştea şi în perioada Catacombelor târzii a ajuns la apogeul său. Tot atunci, în deplasarea spre vest au luat parte şi purtătorii complexelor Doneck târzii şi ai celor de tip Mančisk târzii.

Se oferă posibilitatea de a presupune şi existenţa dincolo de limita evoluţiei culturilor Jamnaja şi Catacombelor în această vreme (Toščev, 1987).

Mase apreciabile de locuitori ai culturii Jamnaja se împingeau treptat crescând presiunea asupra culturii din zona carpato-dunăreană. Astfel, acest "val Jamnaja" forma un fel de "barieră" care, pe deoparte reţinea presiunea care creştea din partea populaţiei catacombelor şi pe de altă parte reprezenta un obstacol destul de "viu" în privinţa contactelor dintre aceştia din urmă şi triburile carpato-dunărene. Anume, în mormintele Jamnaja târzii a aşa-numitei "grupe Bugeac" sunt reprezentate, în cantităţi apreciabile, produse străine şi ceramică de origine răsăriteană dar şi apuseană.

Grupe izolate ale populaţiei Jamnaja târzii, întărindu-se în locuri greu accesibile, au continuat să trăiască în rezervaţii în decursul unei perioade destul de îndelungate. In aceste zone nu s-au descoperit complexe aparţinând culturii Catacombelor.

Astfel, pentru primul sfert al mileniului II î. e. n., pe teritoriul aflat la nord-vest de Marea Neagră se constată existenţa a două culturi, din care una, fiind către periferia zonei, prelua o mare parte din influenţele culturilor carpato-dunărene. Categorii izolate de obiecte cu caracter mobil pe cale de intermediari pătrundeau şi mai departe spre răsărit.

Analizând problemele indo-europenizării Europei, Marija Gimbutas, având în vedere materiale în cantităţi foarte mari, în parte din perioade deosebite, prezintă un tablou la scară mare a răspândirii comunităţilor culturii Catacombelor (curgan IV) - din primul val - până la Mediterana răsăriteană şi datează această perioadă în întregime între 2500 - 2200 î. e. n. (Gimbutas, 1997, p. 102 - 112).

Datele reale nu corespund acestui model. În aceeaşi măsură, materialele disponibile sunt în mare măsură contrare concluziilor cunoscute ale lui L. S. Klein

despre sursele apusene ale culturii Catacombelor din zona Doneck.

La sfârşitul primului sfert al mileniului II î. e. n., în dezvoltarea culturilor din zona de stepă şi de silvostepă se constată schimbări esenţiale.Procesul şi mecanismul acestora se afla încă într-un stadiu incipient de lămurire. În cultura Mnogovalikovaja, care a schimbat culturile analizate, se constată clar elemente ale predecesorilor culturilor Jamnaja şi Catacombelor. În perioada existenţei ei situaţia etnoculturală se stabilizează, se remarcă o intensă lărgire a contactelor de diferite feluri, ea reprezentând o verigă de legătură între culturile din zona Don - Ural şi cele din zona balcano-dunăreană, ceea ce este reflectat prin impresionanta asemănare a culturilor ce au urmat în epoca bronzului târziu.

Textul original în limba rusă.
Traducere în limba română de Eugen Comşa

BIBLIOGRAFIE

Алексеева, И. Л., *Группа катакомбных погребений с глиняными накладными масками в курганах Нижнего Поднестроввя* // Древнейшие общности земледелвцев и скотоводов Северного Причерноморвя В. тыс. до н. э. - В. в н. э., Материалы Международной археологической конференции - Тирасполв, 1994.

Бруяко, И. В., Карпов, В. А., Петренко, В. Г., *Изменение уровня Черного моря от епохи камня до средних веков (по резултвтатам исследования северозападного шелвфа)* // Изучение памятников истории и кулвтуры в гидросфере, Вып. 2, М., 1986, с. 8-18.

Бухвалвдек, М., *Среднеевропейская шнуровая керамика и Северное Причерноморве (к проблеме хронологических и кулвтурных связей)* // Кавказ в системе палеометаллических кулвтур Евразии. Материалы 1 симпозиума "Кавказ и Юго-Восточная Европа в эпоху раннего металла", Тбилиси, 1987, с. 224-234.

Ветчинникова, Н. Е., *Об одном типе сосудов катакомбной кулвтуры* // Проблемы охраны и исследования памятников археологии в Донбассе. Тез. Докл. Науч.-практ. Семинара - Донецк, 1989, с. 101-102.

Гей, А. Н., *Погребение литейщика новотиторовской кулвтуры из Нижнего Прикубанвя* // Археологические открытия на новостройках, Вып. 1, М., 1986, с. 13-32.

Дзиговсвкий, О. М., Суботін, Л. В., *Сергіївсвкий могилвник та його місце серед курганих пам,яток приморсвкої зони Буджака* // Археология и этнология Восточной Европы. Материалы и исследования, Одесса, 1997, с. 168-190.

Дергачев, В. А., *Молдавия и соседние территории в эпоху бронзы,* Кишинев, 1986.

Іллїнський, В. С., Пустовалов, С. Ж., *Фортеці на острові Мала хортиця (Байда): попередне повідомлення* // Праці центру пам'яткознавства, Вип. 1, К., 1992.

Никитин, В. И., *Катакомбные поселения и стойбища в Нижнем Побужве* // Проблемы археологии Северного Причерноморвя, Херсон, 1991, с. 34-48.

Отрощенко, В. В., Пустовалов, С. Ж., *Обряд моделировки лица по черепу у племен катакомбной общности Северного Причерноморвя* // Духовная кулвтура древних обществ на территории Украины, К., 1991.

Потупчик, М. В., *Поховання з візком біля с. Писарівка* // АДнУ 1991 року, Луцвк, 1993, с. 97-98.

Пустовалов, С. Ж., *Возрастная, половая и социалвная характеристика катакомбного населения Северного Причерноморвя (по материалам погребалвного обряда),* Киев, 1992.

Пустовалов, С. Ж., *К вопросу о наличии знаковой системы у населения катакомбной общности Северного Причерноморвя* // Северо-Восточное Приазовве в системе евразийских древностей (энеолит - бронзовый век), Материалы международной конференции, Частв первая, Донецк, 1996, с. 44-46.

Савва, Е. Н., *Кулвтура многоваликовой керамики Днестровско-Прутского междуречвя,* Кишинев, 1992.

Санжаров, С. Н., *О сопоставлении раннекатакомбных древностей Юго-Восточной Европы с кулвтурой Злоты Малополвши* // Проблемы изучения катакомбной кулвтурно-исторической общности. Тез. докл. всесоюз. семинара, Запорожве, 1990.

Сафронов, В. А., *Хронологическая система энеолита и бронзового века Восточной Европы* // Проблемы эпохи бронзы Юга Восточной Европы. Тез. докл. конф., Донецк, 1979.

Свешніков, І. К., *Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці - на початку тисячоліття до нашої ери,* К., 1974.

Сердюкова, И. Л., *Катакомбные поселения украинского Поднепроввя* // ДАС, 5, 1994.

Сердюкова, І. Л., Якубенко О. О., *Кераміка доби середнвої бронзи острова Виноградний* // АДнУ 1992 року, К., 1993, с. 125-126.

Тощев, Г. Н., *Средний период бронзового века юго-запада СССР* // Монография депон., В ИНИОН АН СССР, 19. 06. 1987 г., нр. 29903.

Тощев, Г. Н., *Западный ареал памятников катакомбной кулвтуры* // Катакомбные кулвтуры Северного Причерноморвя, К., 1991.

Тощев, Г. Н., *Курганные древности Ялпуго - Кагулвского межозервя,* Запорожве, 1991a.

Тощев, Г. Н., *Грунтовый могилвник катакомбного времени на Мамай-горе* // ДСПК, Т. В., Запорожве, 1995.

Яровой, Е. В., *Древнейшие скотоводческие племена Юго-Запада СССР,* Кишинев, 1992.

Яровой, Е. В., *К вопросу о западной границе катакомбной кулвтурно-исторической области* // Проблемы изучения катакомбной кулвтурно-исторической общности. Тез. докл. всесоюз., семинара, Запорожве, 1990.

Яровой, Е. И., Четвериков, И. А., *Уникалвное захоронение катакомбной кулвтуры в Нижнем Поднестровве* // Северо-Восточное Приазовве в системе евразийских древностей (энеолит - бронзовый век). Материалы международной конференции, Частв первая, Донецк, 1996.

Brudiu, M., *Date noi privind începutul epocii bronzului în sud-estul Moldovei,* Thraco- Dacica, VIII, 1-2, 1987, p. 10-15.

Burtănescu, F., *Considerații asupra unor morminte tumulare de pe teritoriul Moldovei (perioada de tranziție - bronz timpuriu),* Thraco-Dacica, XVII, 1-2, 1996, p. 86-116.

Idem, *Few taxonomical and historical considerations on the Early Bronze Age tumular graves in the Carpathians-Prut area,* The 7-th International Congress of Thracology, Reports and summaries, Bucharest, 1996-a.

Comșa, E., *Mormintele cu ocru de la Holboca,* Thraco-Dacica, VI, 1-2, 1985.

Idem, *Mormintele cu ocru din movila I de la Glăvăneștii Vechi,* SCIVA,38,4, 1987.

Idem, *Mormintele cu ocru din movila II - 1943 de la Ploiești-Triaj,* Thraco-Dacica, X, 1-2, 1989.

Idem, *Mormintele preistorice descoperite în intervalele dintre movilele funerare de la Glăvăneștii Vechi,* MemAnt, XX, 1995.

Dergacev, V., *Epoca bronzului. Perioada timpurie,* Thraco-Dacica, XV, 1-2, 1994, p. 121-140.

Gimbutas, Marija, *The Kurgan Culture and the Indo-Europeanization of Europe,* JIES, Monographs, 18, Washington, 1997, p. 404.

Kosko, A., *The Vistula-Oder Basins and North Pontic Region,* JIES, 19, 3-4, 1991, p. 235-257.

Levițki, O., Demcenko, T., *Grupul tumular de la Corjeuți-Briceni (Rep.Moldova),* MemAnt, XIX, 1994.

Machnik, J., *Frühbronzezeit Polens (Übersicht über die Kulturen und Kulturgruppen),* Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk, 1977.

Machnik, J., Gediga, B., Miskiewicz, J., Hensel, W., *Prahistoria ziem polskich,* III, Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk, 1978.

Manzura, I., Sava, E., *Interacțiuni "est-vest" reflectate în culturile eneolitice și ale epocii bronzului din zona de nord-vest a Mării Negre (schiță cultural-istorică),* MemAnt, XIX, 1994, p. 143-192.

Manzura, I., Sava, E., Bogataja, L., *East-West Interactions in the Eneolithic and Bronze-Age Cultures of the North-West Pontic Region,* JIES, 23, 1-2, 1995, p. 1-50.

Motzoi-Chicideanu, I., Sandor-Chicideanu, M., *Ein Bronzezeitliches Grab aus Năeni-Zănoaga,* Dacia, N. S., XXXVIII-XXXIX, 1994-1995, p. 19-40.

Motzoi-Chicideanu, I., *Fremdguter im Monteoru-Kulturraum,* Handel, Tausch und Verkehr im Bronze-und früheisenzeitlichen Südosteuropa. Südosteuropa-

Schriften, B. 17, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, B. 11, Berlin, 1995, S. 219-242.

Pustovalov, S. Z., *Economy and social Organization of Northern Pontic Steppe - forest -Steppe Pastoral Populations: 2750-2000 B. C. (Catacomb Culture),* Nomadism and Pastoralism in the Circle of Baltic-Pontic Early agrarian Cultures: 5000-1650 B. C., BPS, vol. 2, 1994.

Idem, *Ein bronzezeitlicher Burgwall auf der Insel Malaja Chortica (Bajda) bei Zaporož'e am Dnepr,* EA, 2, 1996.

Roman, P., Dodd-Opriţescu, A., Janos, P., *Beiträge zur Problematik der schnurverzierten Keramik Sudösteuropas,* Internationale interakademische Kommission für die Erforschung der Vorgeschichte des Balkans, Mainz, 1992.

Schuster, C., *Zu den Fußschalen der Übergangsperiode vom Äneolithikum zur Bronzezeit und Frühbronzezeit aus Rumänien,* Thraco-Dacica, XVI, 1-2, 1995, S. 45-53.

Toščev, G., *Catacombnaya Culture in the System of Antiquities of Carpathian-Danube Basin,* The Third international Symposium of Funeral Archaeology. Funeral practices in Europe 13th - 4th centuries B. C., Tulcea, 1997.

CATACOMBS CULTURE AND ITS CONTACTS IN WESTERN PART OF THE AREA

Summary

By the works of last years it is determined that Western frontier of Catacomb cultural-historic community is situated on the right bank of Prut and on the lower reaches of Danube (Safronov V. A., Toščev G. N., Dergacev V. A., Burtănescu Fl.). The beginning of the opening up of the North-Western Black Sea is dated from the turn of the IIInd-IInd millenium B. C., during the period of tribes of Late Jamnaja culture inhabitance here. The early monuments are represented by an insignificant number of burials. The mass penetration is related to the late stage, in which bearers of Ingul, Late Donetzk and Volgo-Manych type of monuments took part. This wave of alien population forced out the main mass of tribes of Late Jamnaja culture, but some of them continued their existence in the difficult to access zones even later. It is possible to consider that the northwestern region of the Black Sea was the western most periphery of extensive Catacomb area, where the "abundant masses" of different Catacomb tribes from more eastern regions moved.

The opening up of the new territories led to the contacts with contiguous population of Carpathian-Danubian and Middle Dnieper zones. Such cultures were the following: Middle Dnieper culture, culture of cord pottery, Early Monteoru (Năeni-Zănoaga stage), Early Tei, Schneckenberg-Glina, Edineţ group. On the materials of burials connections are fixed only with the first two cultures. The main quantity of inventory of the majority of named cultures is recorded in Late Jamnaja monuments.

Supposedly, that the Jamnaja culture was the last ones forming a peculiar live "barrier" through which only some separate categories of mobile objects entered Catacomb milieu.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1.1-The catacombs complexes in the western area: 1-Popil'noe, 2-Košary, 3-St. Beljary, 4-Suvorovo, 5-Aghcevka, 6-Velikozimenovo, 7-Ševčenkovo (Odessa), 8-Odesskij Kurgan, 9-Aleksandrovskij Kurgan, 10-Kataržino, 11-Ščerbanka, 12-Petrovskoe, 13-Berezani, 14-Petrodolinskoe, 15-Novaja Dolina, 16-Velikodolinskoe, 17-Sanžejka, 18-Nikolaevka, 19-Efimovka, 20-Nadlimanskoe, 21-Majaki, 22-Jaski, 23-Semenovka, 24-Belen'koe, 25-Širokoe, 26-Monaši, 27-Jaroslavka, 28-Sergheevka, 29-Želtyj Jar, 30-Divizia, 31-Liman, 32-Višnevoe, 33-Kočkovatoe, 34-Trapovka, 35-Novoselica, 36-Beloles'e, 37-Borisovka, 38-Baštanovka, 39-Strumok, 40-Primorskoe, 41-Mirnoe, 42-Holmskoe, 43-Červonyj Jar, 44-Dzinilor, 45-Kislica, 46-Utkonosovka, 47-Ogorodnoe, 48-Mresnota Mogila, 49-Kurči, 50-Kurči 1, 51-Bolgrad, 52-Taraclia I, 53-Balabani, 54-Crihana Veche, 55-Doina, 56-

Svetlyj, 57-Cazaclia, 58-Olăneşti, 59-Purcari, 60-Răscăieţii Noi, 61-Glinoe, 62-Kolontaevka, 63-Nikol'skoe, 64-Konstantinovka, 65-Tiraspol, 66-Čiobruči, 67-Talmazy, 68-Căuşeni, 69-Cârnăţeni, 70-Ursoaia, 71-Roşcani, 72-Bâcioc, 73-Spea, 74-Butor I, 75-Krasnoe, 76-Grigoriopol, 77-Dubăsari, 78-Bălăbăneşti, 79-Gura Bâcului, 80-Korževo, 81-Dănceni, 82-Cimişlia, 83-Gura Galbenei, 84-Grădişte, 85-Codrul Nou, 86-Ocniţa, 87-Cotiujeni, 88-Ivanovka, 89-Cioropcani, 90-Cuconeştii Vechi, 91-Corpaci, 92-Duruitoarea, 93-Hâncăuţi, 94-Dumeni, 95-Teţcani, 96-Bezeda, 97-Medveža, 98-Corjeuţi, 99-Corlăteni, 100-Glăvăneştii Vechi, 101-Holboca, 102-Iacobeni, 103-Chilia Veche, 104-Baldovineşti, 105-Brăiliţa, 106-Mihai Bravu, 107-Lişcoteanca, 108-Smeeni, 109-Ploieşti-Triaj, 110-Zalizničnoe, 111-Novo Tarutino, 112-Garmackoe;

1.2-The diagram of the study of the kurgans with tombs (1912-1997).

1.3-The diagram of the similar types of the funerary buildings and the position of the burried ones.

Fig. 2-Tombs from the late catacombs complexes: 1-5 Ursoaia, 3/3; 6-9 Ursoaia, 1/11; 10-15 Glinoe, 1/43; 16-17 Trapovka, 4/14; 18-19 Semenovka, 9/1.

Fig. 3-The ceramic inventory from the tombs of late catacombs: 1- Kostjukova Moghila (tumulus),t. 15; 2-Kostjukova Moghila, t. 20; 3-Dănceni; 4-Višnevoe, 17/23; 5-Purcari, 1/3; 6-Berezani, 2/6b; 7-Višnevoe, 17/16; 8-Efimovka, 2/1; 9-Trapovka, 1/18; 10-Semenovka, 14/16; 11-Mirnoe, 1/7; 12-Taraclia II, 1/8; 13-Efimovka, 2/16; 14-Efimovka, 3/3; 15-Monaši; 16-Višnevoe, 17/53; 17-Medveža; 18-Taraclia II, 1/8; 19-Jaroslavka (Hadžider 111), 13/3; 20-Holmskoe, 2/14; 21-St. Beljary, 1/20; 22-St. Beljary, 1/7.

Fig.4-The tombs containing the largest and most expressive inventory: 1-10 Tiraspol-83, M. 1; 11-24 Nikol'skoe, 8/11; 25-34 Purcari, 1/38.

Fig.5-Tombs from the early catacombs horizon: 1-2 Ocniţa, 3/5; 3-5 Velikozimenovo, 1/3; 6-7 Višnevoe, 17/31; 8-9 Corjeuţi, 4/10; 10-11 St. Beljary, M. 32.

Fig. 6-Stratigraphical sequences in the kurgans of the north-western regions of the Black Sea: 1-4 Holmskoe 2, 17, 24; 5 Taraclia II, III/6,10; 6-9 Višnevoe 17/15, 24, 33; 10-13 Răscăieţii Noi I/11, 12; 14-15 Roşcani 4/14, 18.

Fig. 7-The map with the areas of cultures in the early Middle Bronze period and their names: the Catacombs culture; the Middle Dniepr culture; the twisted cord ware culture; the Edineţ group; the Monteoru culture; the Tei culture; the Glina Schneckenberg culture; long standing settlements; seasonal settlements.

Fig. 8-Tombs with materials of various provenance: 1-2 Lişcoteanca; 3-5 Taraclia II, 1/11; 6 Velikodolinskoe; 7 Svetlyj, 3/7, 2/5; 8-12 Sergheevka, 1/3.

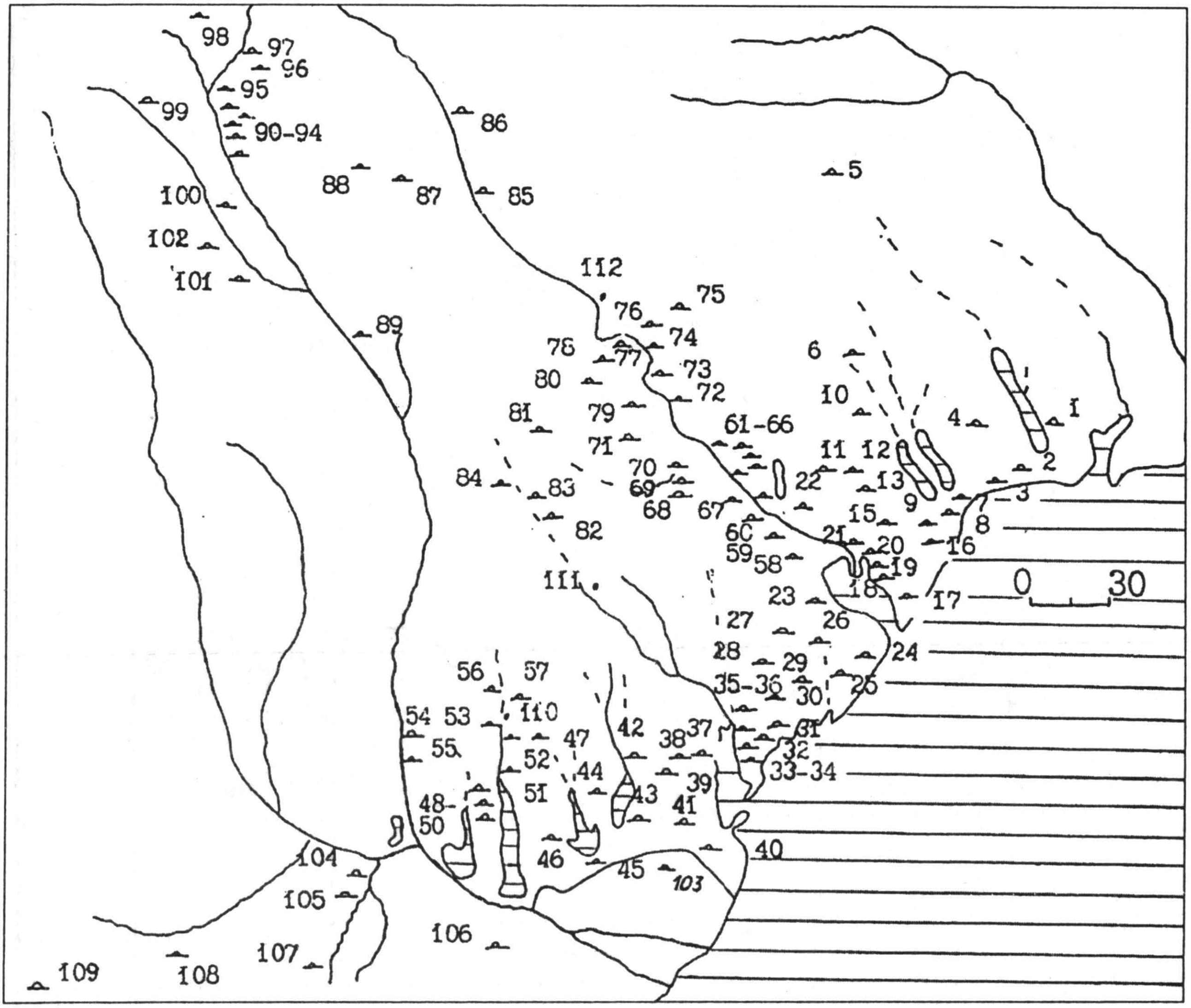
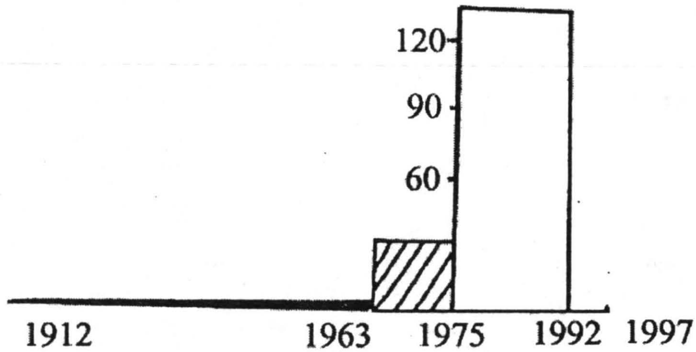
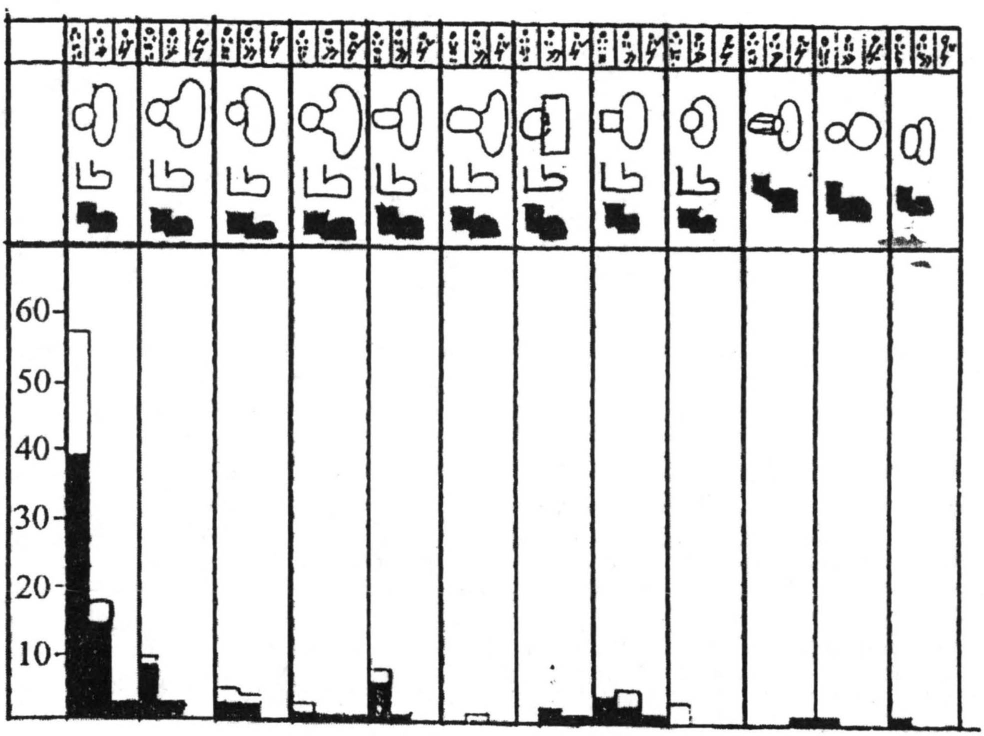

Fig.1.1-Complexele catacombelor din arealul vestic: 1-Popil'noe, 2-Košary, 3-St. Beljara, 4-Suvorovo, 5-Agheevca, 6-Velikozimenovo, 7-Ševčenkovo (Odessa), 8-Odesskij Kurgan, 9-Aleksandrovskij Kurgan, 10-Kataržino, 11-Ščerbanka, 12-Petrovskoe, 13-Berezani, 14-Petrodolinskoe, 15-Novaja Dolina, 16-Velikodolinskoe, 17-Sanžejka, 18-Nikolaevka, 19-Efimovka, 20-Nadlimanskoe, 21-Majaki, 22-Jaski, 23-Semenovka, 24-Belen'koe, 25-Širokoe, 26-Monaši, 27-Jaroslavka, 28-Sergheevka, 29-Želtyj Jar, 30-Divizia, 31-Liman, 32-Višnevoe, 33-Kočkovatoe, 34-Trapovka, 35-Novoselica, 36-Beloles'e, 37-Borisovka, 38-Baštanovka, 39-Strumok, 40-Primorskoe, 41-Mirnoe, 42-Holmskoe, 43-Červonyj Jar, 44-Dzinilor, 45-Kislica, 46-Utkonosovka, 47-Ogorodnoe, 48-Mresnota Mogila, 49-Kurči, 50-Kurči 1, 51-Bolgrad, 52-Taraclia I, 53-Balaban, 54-Crihana Veche, 55-Doina, 56-Svetlyj, 57-Cazaclia, 58-Olăneşti, 59-Purcari, 60-Răscăieţii Noi, 61-Glinoe, 62-Kolontaevka, 63-Nikol'skoe, 64-Konstantinovka, 65-Tiraspol, 66-Čiobruči, 67-Talmazy, 68-Căuşeni, 69-Cârnăţeni, 70-Ursoaia, 71-Roşcani, 72-Bâcioc, 73-Spea, 74-Butor I, 75-Krasnoe, 76-Grigoriopol, 77-Dubăsari, 78-Bălăbăneşti, 79-Gura Bâcului, 80-Korževo, 81-Dănceni, 82-Cimişlia, 83-Gura Galbenei, 84-Grădişte, 85-Codrul Nou, 86-Ocniţa, 87-Cotiujeni, 88-Ivanovca, 89-Cioropcani, 90-Cuconeştii Vechi, 91-Corpaci, 92-Duruitoarea, 93-Hâncăuţi, 94-Dumeni, 95-Teţcani, 96-Bezeda, 97-Medveža, 98-Corjeuţi, 99-Corlăteni, 100-Glăvăneştii Vechi, 101-Holboca, 102-Iacobeni, 103-Chilia Veche, 104-Baldovineşti, 105-Brăiliţa, 106-Mihai Bravu, 107-Lişcoteanca, 108-Smeeni, 109-Ploieşti-Triaj, 110-Zalizničnoe, 111-Novo Tarutino, 112-Garmackoe;

2

3

Fig. 1.2- Diagrama de studiere a curganelor cu morminte cu catacombe (1912-1997).
Fig. 1.3- Diagrama tipurilor similare ale construcţiilor funerare şi a poziţiei celor îngropaţi.

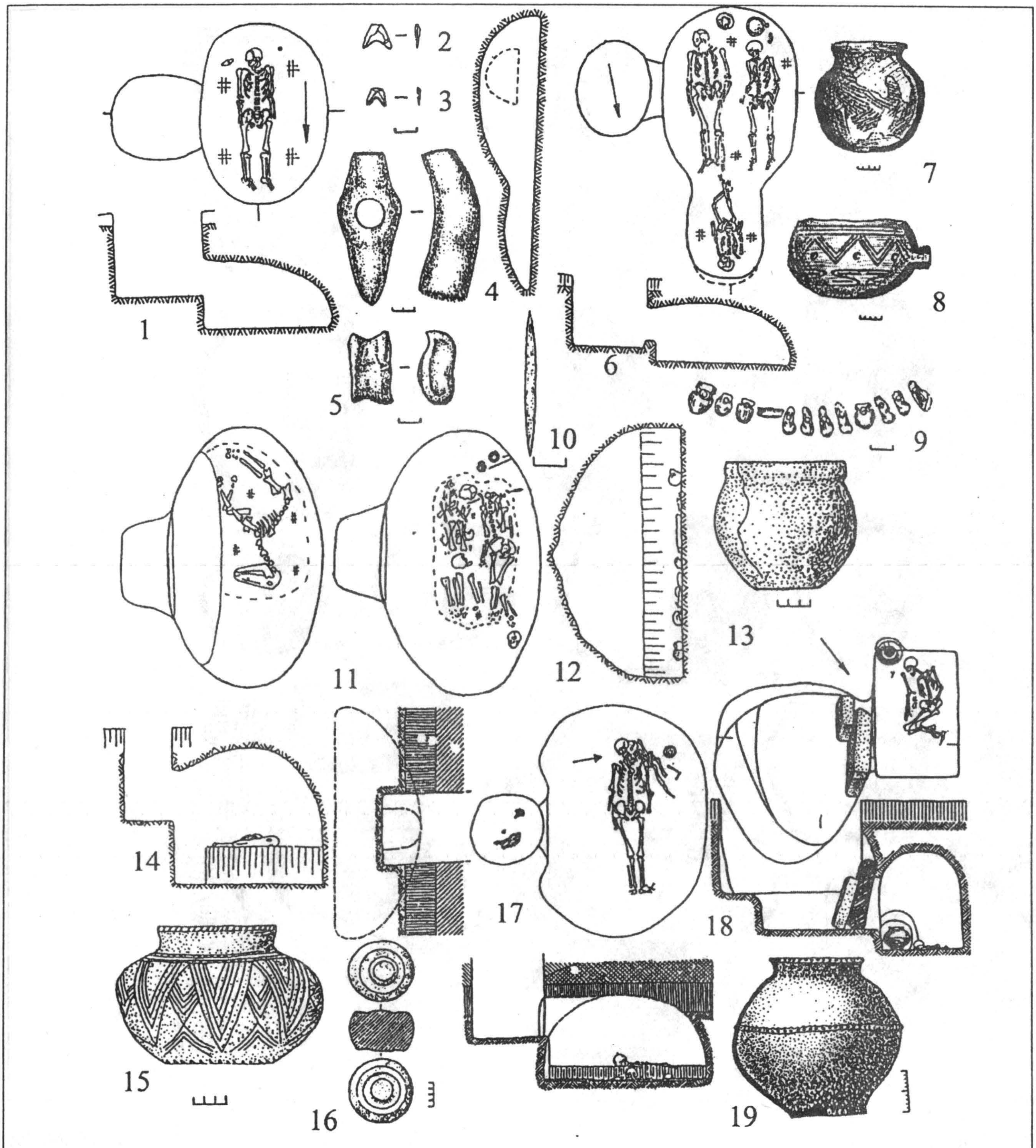

Fig.2- Morminte din orizontul catacombelor târzii: 1-5 Ursoaia, 3/3, 6-9 Ursoaia, 1/11, 10-15 Glinoe, 1/43; 16-17 Trapovka, 4/14, 18-19 Semenovka, 9/1.

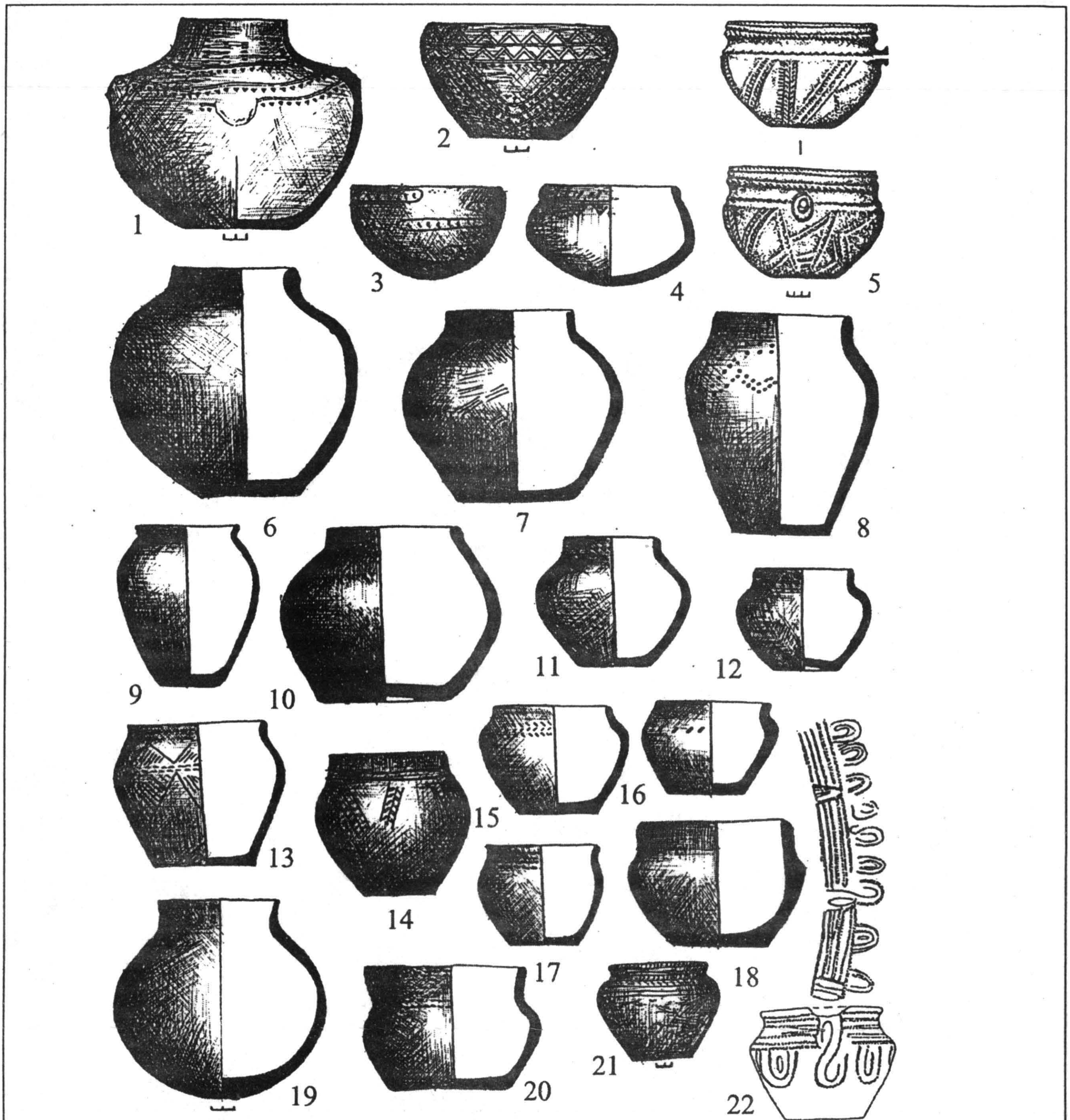

Fig.3 - Inventarul ceramic din mormintele cu catacombe târzii : 1- Kostjukova Moghila, M. 15; 2- Kostjukova Moghila,M. 20; 3-Dănceni; 4-Višnevoe, 17/23; 5-Purcari, 1/3; 6-Berezani, 2/6b; 7-Višnevoe, 17/16; 8-Efimovka, 2/1; 9-Trapovka,1/18; 10-Semenovka, 14/16; 11-Mirnoe, 1/7; 12-Taraclia II, 1/8; 13-Efimovka, 2/16; 14-Efimovka, 3/3; 15-Monaši; 16-Višnevoe, 17/53; 17-Medveža; 18-Taraclia II, 1/8; 19-Jaroslavka (Hadžider 111), 13/3; 20-Holmskoe, 2/14; 21-St. Beljary, 1/20; 22-St. Beljary, 1/7.

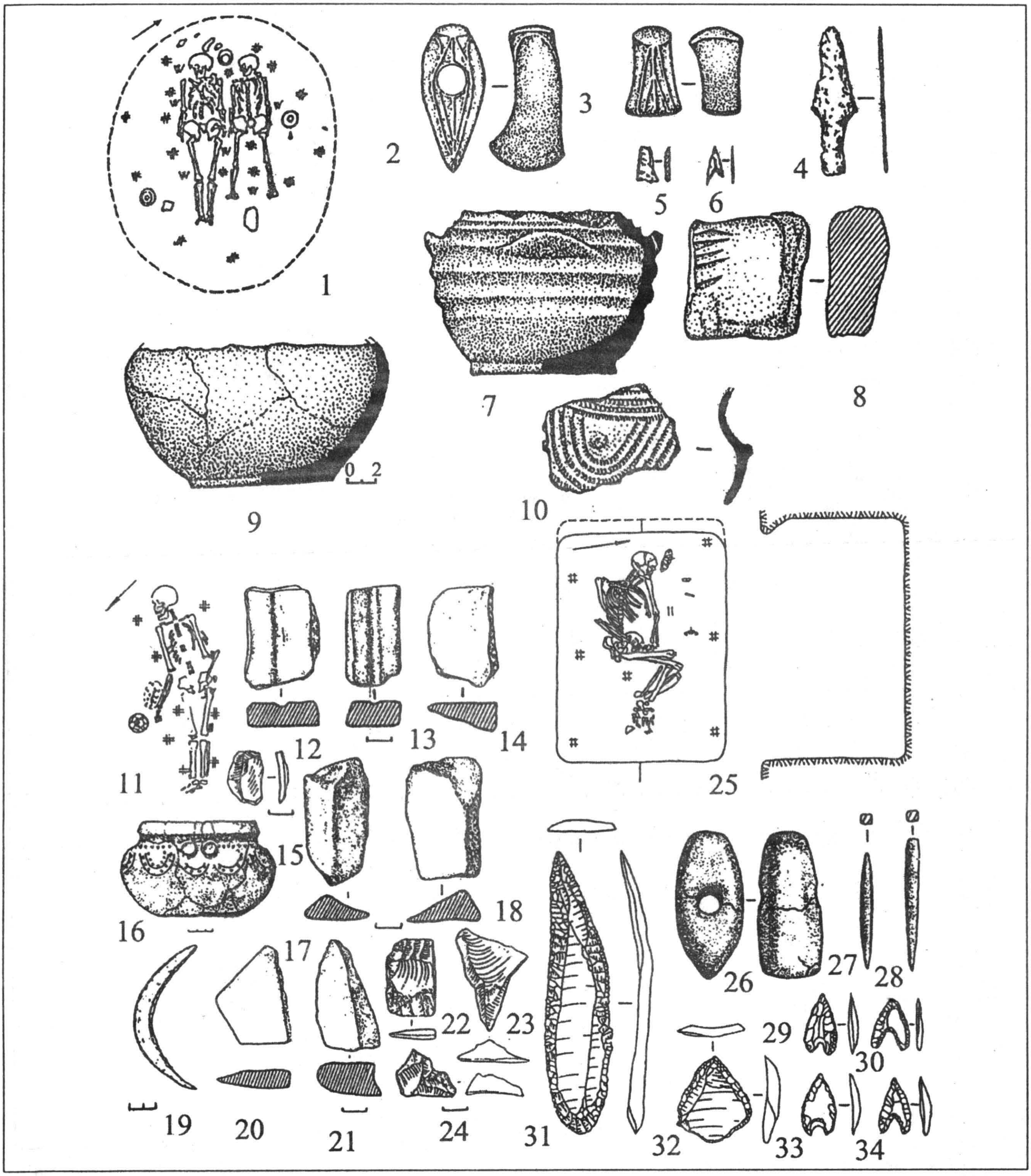

Fig.4-Mormintele prevăzute cu cel mai mare şi mai expresiv inventar: 1-10 Tiraspol-83, M.1; 11-24 Nikol'skoe, 8/11; 25-34 Purcari, 1/38.

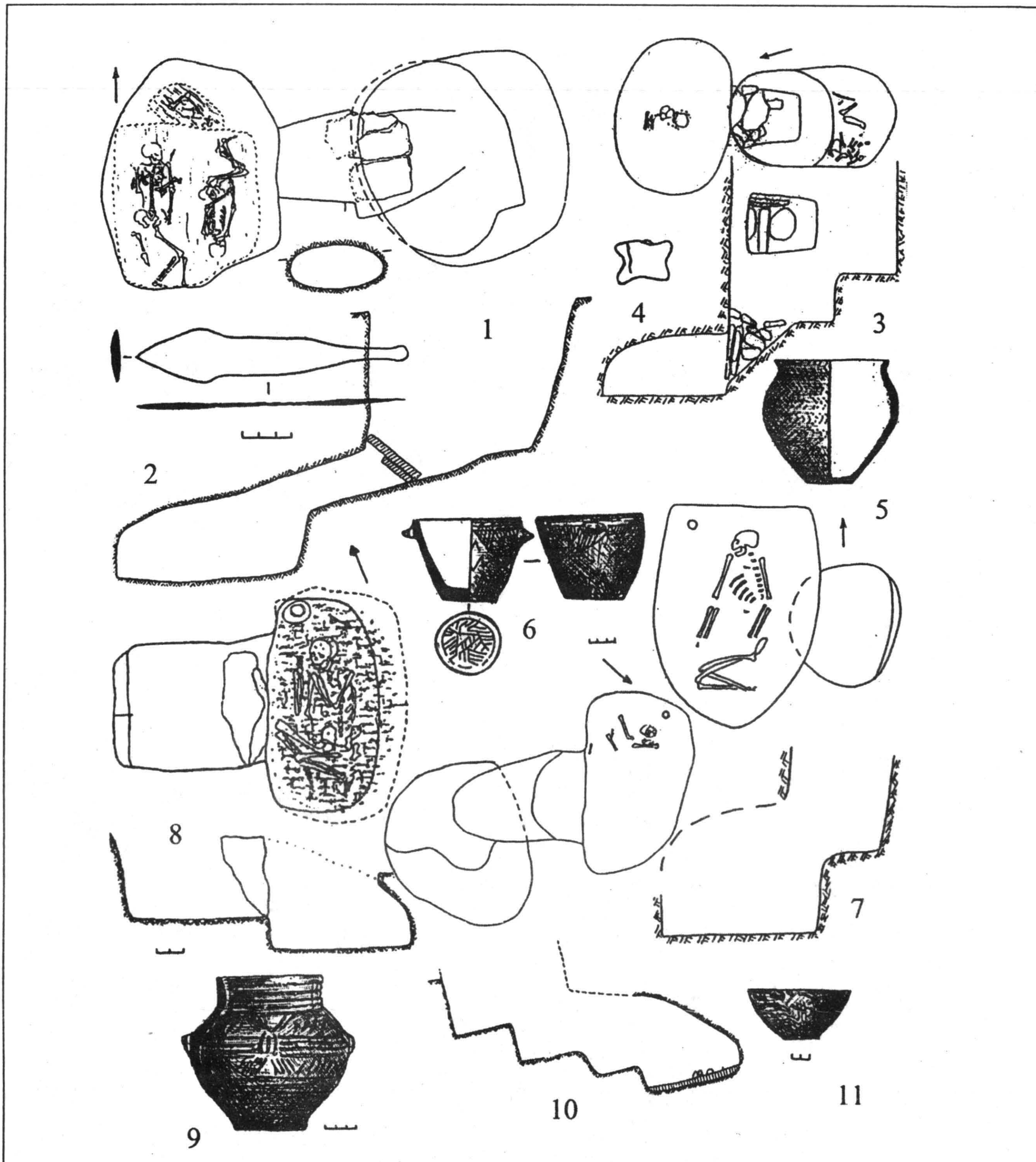

Fig.5-Morminte din orizontul catacombelor timpurii: 1-2 Ocniţa, 3/5; 3-5 Velikozimenovo, 1/3; 6-7 Višnevoe, 17/31; 8-9 Corjeuţi, 4/10; 10-11 St. Beljary, M.32.

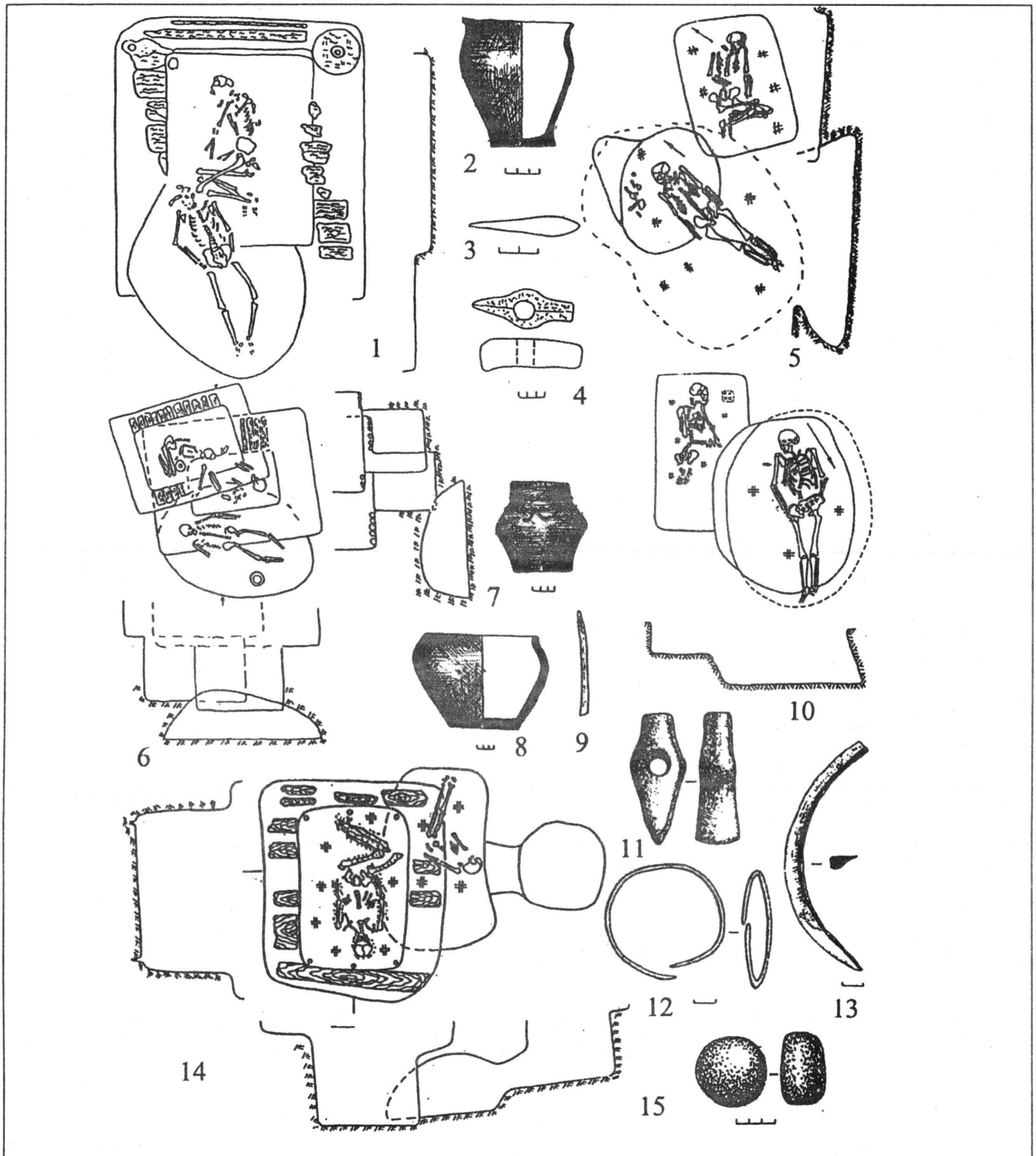
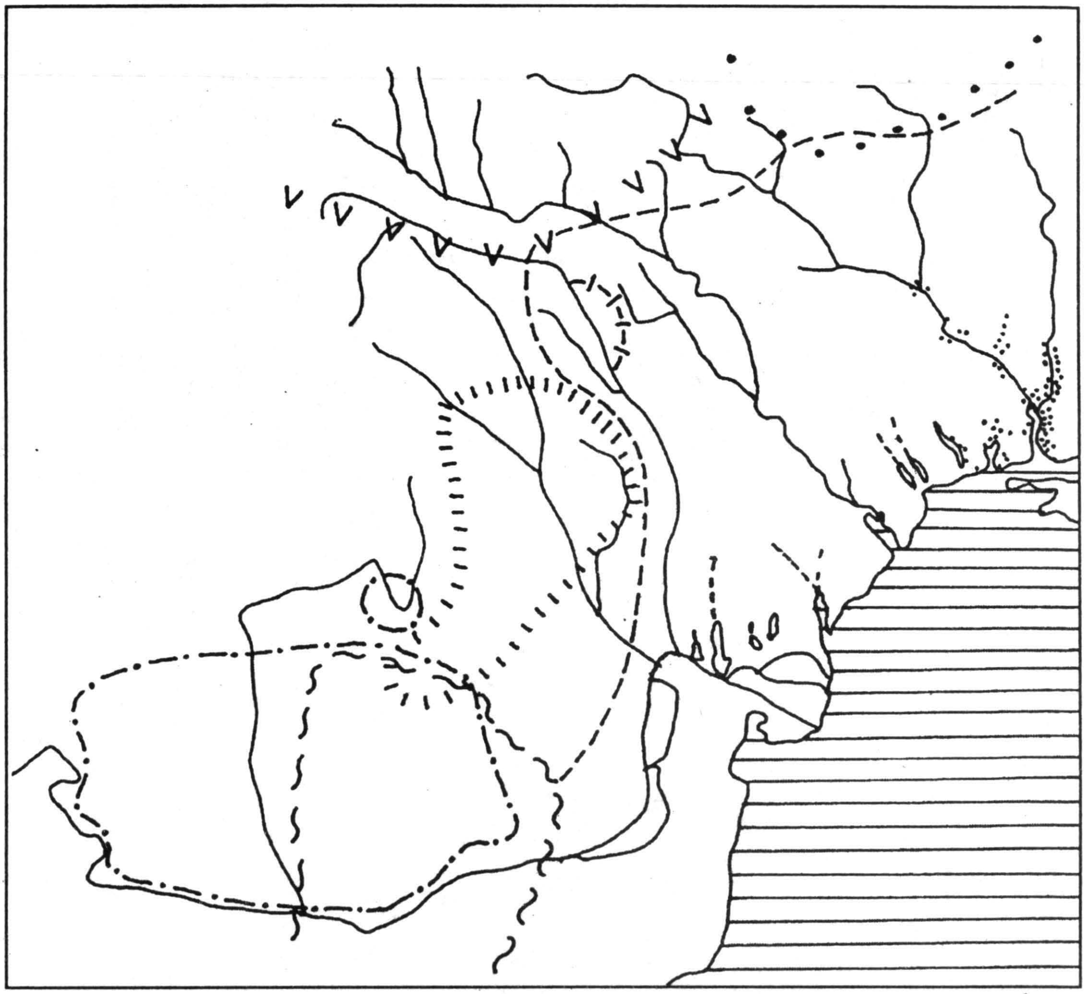

Fig.6-Situații stratigrafice în curganele din zona de la nord-vest de Marea Neagră: 1-4 Holmskoe 2, 17, 24; 5 Taraclia II, III/6,10; 6-9 Višnevoe 17/15, 24, 33; 10-13 Răscăieții Noi I/11,12; 14-15 Roșcani 4/14, 18.

Legendă:

- Cultura Catacombelor
- Cultura Niprului mijlociu
- Culturile cu ceramică şnurată
- Grupa Edineţ
- Cultura Monteoru
- Cultura Tei
- Cultura Glina-Schneckenberg
- Aşezări sezoniere

Fig.7- Harta arealelor culturilor din perioada timpurie a epocii bronzului mijlociu, cu denumirile principale: cultura Catacombelor; cultura Niprului mijlociu; culturile cu ceramică şnurată; grupa Edineţ; cultura Monteoru; cultura Tei; cultura Glina-Schneckenberg; aşezări sezoniere.

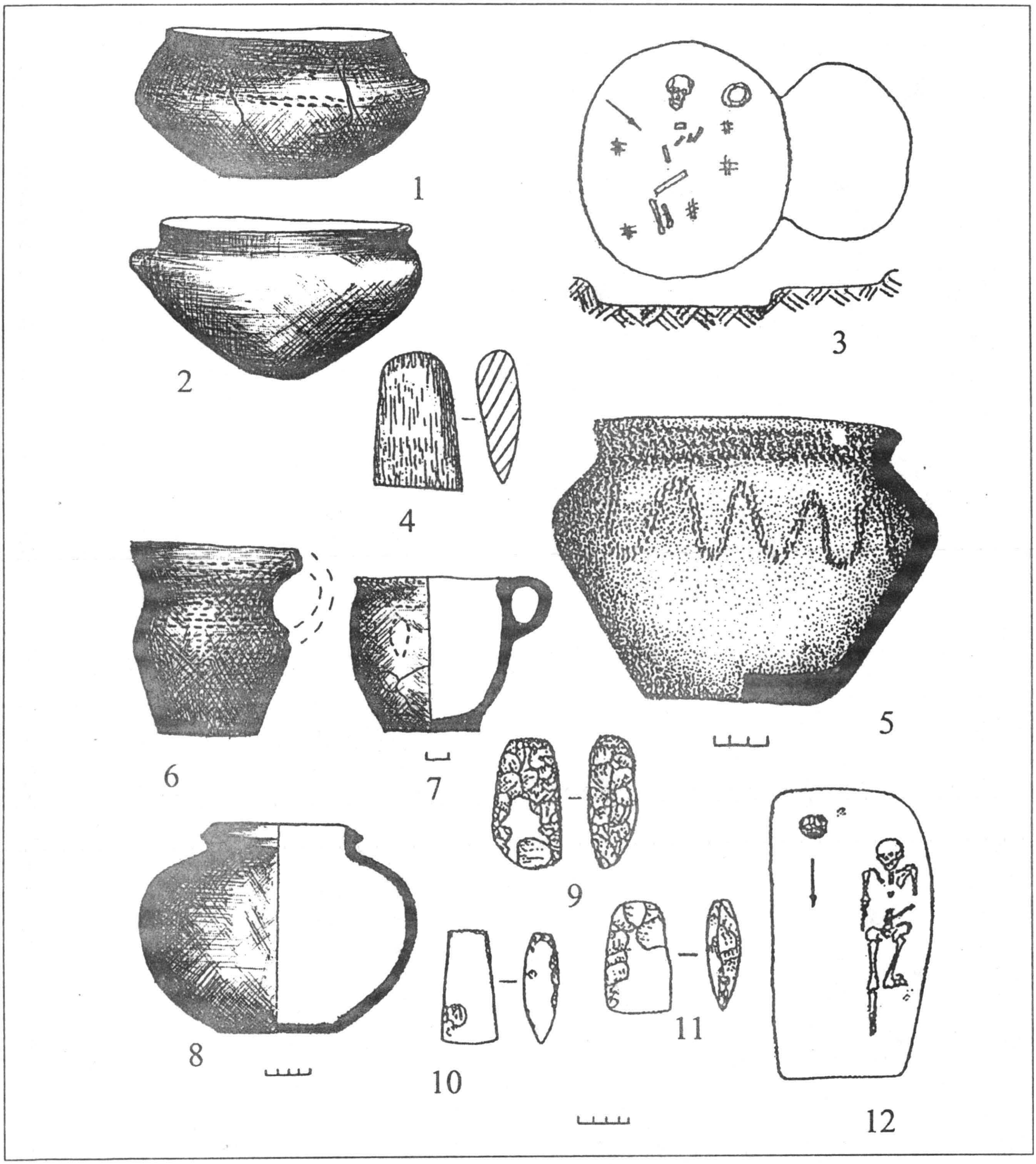

Fig.8-Morminte cu materiale de proveniență diferită: 1-2 Lișcoteanca; 3-5 Taraclia II, 1/11; 6 Velikodolinskoe; 7 Svetlyj, 3/7, 2/5; 8-12 Sergheevka, 1/3.